

Γύρο από το ρεμπέτικο. ΑΥΓΗ, στήλη Απόψεις, 10 και 15 Ιανουαρίου 1975

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το σημείωμά σας, της 25/12/74, με θέμα «Μερικές θέσεις πάνω στο ρεμπέτικο τραγούδι» του φίλου κ. Βεργόπουλου, καθώς και η κύρια θέση που μέσα σ' αυτό προβάλλεται, είναι η αιτία της απάντησης αυτής. Γιατί νομίζω ότι τέτοιου είδους θέσεις, που κατά τη γνώμη μου τις χαρακτηρίζει κατά πρώτο μια υποκειμενική ασάφεια και κατά δεύτερο ένας πιθανός αποπροσανατολισμός από την ουσία και το περιεχόμενο αυτού του ίδιου του ρεμπέτικου τραγουδιού, συνδυασμένα με μια προσπάθεια ερμηνείας κάτω από μια αντεπιστημονική θεώρηση ενός φαινομένου που ακουμπά τις σφαίρες της ιστορικής, κοινωνιολογικής, γλωσσολογικής και εθνομουσικολογικής ανάλυσης. Πρέπει, παρόλη τη μέχρι σήμερα ανεπάρκεια υπεύθυνων στοιχείων που θα επέτρεπαν μια σωστή επιστημονικά ερμηνεία, να ανασκευάζονται, αν μη τι άλλο για να μπορέσουμε να οδηγηθούμε κάποτε σε μια πρώτη επιστημονικά δοσμένη προσέγγιση, αυτού που στο χώρο του λαϊκού τραγουδιού, συνηθίστηκε να λέγεται ρεμπέτικο τραγούδι και που αποτέλεσε την έκφραση ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής.

ΜΕΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

Χωρίς φυσικά να έχουμε το δικαίωμα να επιβάλλουμε ή να απαγορέψουμε στον οποιονδήποτε να εκφράσει τις απόψεις του για τα προβλήματα που τοποθέτησε το ρεμπέτικο τραγούδι μέχρι τώρα, άλλο τόσο μπορώ και 'γω να τονίσω τις ακόλουθες κατά τη γνώμη μου αρχές, για την ερμηνεία παρομοίων φαινομένων.

1. Είναι απαραίτητη για κάθε τέτοιου είδους ερευνά, μια θεμελιακή υπόθεση εργασίας, που προσεγγιστικά κάθε φορά τροποποιώντας την, θα οδηγηθούμε πλησιέστερα στη σωστή ερμηνεία του φαινομένου.
2. Για μια οποιαδήποτε τύπου έρευνα και μελέτη τέτοιων σύνθετων φαινομένων - όπως τα φαινόμενα του λαϊκού πολιτισμού - είναι απαραίτητη σε πρώτη φάση η συγκέντρωση και ταξινόμηση ενός δείγματος, αντιπροσωπευτικού και ικανού να μας οδηγήσει σε όσο το δυνατό ασφαλέστερα συμπεράσματα.
3. Κάθε είδος μουσικής και τραγουδιού, ιδιαίτερα δε κάθε είδος λαϊκού τραγουδιού, που εκφράζει το τρόπο ζωής μιας συγκεκριμένης τάξης, ή στρώματος, κάποιου πληθυσμού μιας χώρας, αποτελεί φαινόμενο σύνθετο, που η ερμηνεία του επιβάλλει, παράλληλη δράση διάφορων τομέων της επιστήμης.
4. Ιδιαίτερα για το λαϊκό τραγούδι, είναι αναγκαία η παράλληλη δράση σε τέσσερα τουλάχιστον κύρια επίπεδα ανάλυσης, δηλαδή: Ιστορική, Κοινωνιολογική, Γλωσσολογική και Εθνομουσικολογική.

Χωρίς να αμφισβητούμε τις οποιεσδήποτε ικανότητες του φίλου Κ.Β., σε έναν ή περισσότερους από τους παραπάνω τομείς, εν τούτοις είμαστε σίγουροι, ότι οπωσδήποτε δεν πληρούνται οι απαραίτητες αυτές συνθήκες που θα μας δίνανε και μια σειρά θέσεων ικανών να πλησιάσουν την αλήθεια. Και είναι εύκολα κατανοητό αυτό γιατί θα ρωτήσω, πως είναι δυνατόν να βγάλουμε συμπεράσματα για την καταγωγή και τις επιδράσεις ενός μουσικού είδους, όταν δεν έχουμε στα χέρια μας την συγκριτική μουσικολογική ανάλυση, σε θέματα κλιμάκων, ρυθμών, χρώματος κλπ.; ή όταν δεν έχουμε βρει την ιστορική του συνέχεια ή όταν μένουν αναπάντητα θέματα επιστημονικής ανάλυσης της κοινωνικής περιόδου αναφοράς; Αυτά όλα οδηγάνε στο συμπέρασμα ότι και αν ακόμη οι θέσεις του φίλου Κ.Β. ήταν επιστημονικά σωστές - κάτι που κατά τη γνώμη μου δεν συμβαίνει - θα οφειλόταν σε τυχαίες εκτιμήσεις και προβλέψεις, δεδομένου ότι στον ελληνικό χώρο μέχρι σήμερα

δεν πληρούνται οι απαραίτητες προϋπόθεσης ανάλυσης.

Έτσι αρχίζοντας από τη μικρή εισαγωγή, οφείλω να τονίσω ότι είναι χωρίς αιτία ύπαρξης η άποψη του, του πως είδαν το ρεμπέτικο αυτοί που μ' αυτό ασχολήθηκαν ως τώρα γιατί εξέλειπε μέχρι σήμερα οποιαδήποτε επιστημονική δουλειά για το είδος αυτό. Αλλά το ουσιαστικότερο, που καθορίζει και μια πρώτη υπόθεση εργασίας, είναι ότι δεν μπορούμε να δούμε το ρεμπέτικο σαν «κοινωνική διαδικασία». Κι αυτό γιατί κάθε κοινωνική διαδικασία, συντίθεται από πολλούς τομείς δραστηριότητας και έκφρασης, που η σε κάθε φάση σύνθεση τους δίνει το «κοινωνικό γίνεσθαι». Η σωστή κατά τη γνώμη μου υπόθεση είναι, ότι πρέπει να δούμε το ρ.τ. σε στοιχείο έκφρασης μέσα στη διαδικασία εξέλιξης της ελληνικής κοινωνίας. Ας έρθουμε όμως σε μια δεύτερη υπόθεση εργασίας, που θα μας βοηθήσει να δούμε τις ουσιαστικές διαφοροποιήσεις από τις θέσεις που υποστηρίζει ο φίλος Κ.Β.

Κατ' αρχήν φαινόμενα όμοιου τύπου μ' αυτό του ρεμπέτικου τραγουδιού όσο αφορά την προέλευση, ανάπτυξη, εξέλιξη και εξάπλωση έχουμε να παρατηρήσουμε σε διάφορες χώρες του κόσμου, που την ίδια περίοδο ή με μια διαφορά φάσεως (θετική ή αρνητική) πέρασαν κάτω από ανάλογους κοινωνικοοικονομικούς μετασχηματισμούς. Έτσι στη Γαλλία, στα τέλη του 19ου αιώνα έχουμε «τα τραγούδια των αλητών» που λανσάρονται τα επόμενα χρόνια από τον Αριστείδη Μπρυαν και αποτελούν - στο τομέα του στίχου - την φυσική συνέχεια της θεματολογίας που είχε αρχίσει στα 1460 ο Φρανσουά Βιγιον και συνεχίσανε ο Ολιβιέ Κλερώ (1628) και ο Βίκτωρ Ουγκώ (1829) με θέματα παρμένα από τη ζωή, τα βάσανα, τους καημούς και τους έρωτες των αλητών.

- Στην Ισπανία και την Αργεντινή με κοντινές προς την Ελλάδα κοινωνικό-οικονομικές μεταβολές έχουμε αντίστοιχα το Φλαμέγκο και το Ταγκό, που ακολούθησαν δρόμους παράλληλους με το ρεμπέτικο, όσο αφορά την προέλευση και την εξάπλωση.

- Στις ΗΠΑ η κατάσταση εμφανίζει πολλές ομοιότητες, όσο αφορά στα τραγούδια των κοινωνικών μειονοτήτων (νέγροι, ερυθρόδερμοι, φτωχά στρώματα λευκού πληθυσμού) και ο τρόπος λειτουργίας και έκφρασης των τραγουδιών τους είναι συναφής. Έτσι έχουμε τη τζαζ, τα νέγρικα θρησκευτικά τραγούδια, τα τραγούδια των φυλακών που ακολουθούν κοινωνιολογικά ίδιους δρόμους.

- Στη Ρουμανία και ιδιαίτερα στην περιοχή του Βουκουρεστίου, έχουμε πριν από την εξασφάλιση της λαϊκής εξουσίας αλλά και μετά, τα περίφημα τραγούδια των λαϊκών συνοικιών τα ονομαζόμενα «τραγούδια του μαχαλά» που χωρίς να έχουν την πολυμορφότητα των ρεμπέτικων τραγουδιών - ίσως επειδή δεν πρόλαβαν να περάσουν σε φάση ολοκλήρωσης - εν τούτοις λειτούργησαν με όμοιο τρόπο.

Παρόμοια φαινόμενα έχουμε στην Κούβα, το Μεξικό, τη Βραζιλία με το Τσα-Τσα, την Σάμπα, την Ρούμπα κ.λ.π.

Επίσης στο κοντινά μας κράτη Τουρκία, Περσία και Αίγυπτο έχουμε όχι μόνο παρόμοια φαινόμενα, αλλά εκεί θα βρούμε και μουσικολογικές συγγένειες.

Η αναφορά όλων αυτών των παραδειγμάτων - για τα οποία, βέβαια λείπει ακόμα η βαθύτερη ανάλυση για την λειτουργία τους - Θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε ότι μια κοντύτερη στην αλήθεια υπόθεση είναι αυτή που θα καθορίζει το ρ.τ. σαν το τραγούδι που εκφράζει στη δεδομένη για τον Ελλαδικό χώρο περίοδο - που θα καθορίσουμε με βάση τους οικονομικούς μετασχηματισμούς - τον τρόπο ζωής των κοινωνικών εκείνων στρωμάτων του πληθυσμού που υποχρεώνονται από την κυρίαρχη τάξη να αλλάξουν τον δεδομένο μέχρι τότε τρόπο ζωής και να ενταχθούν σε ένα νέο κοινωνικό-οικονομικό μοντέλο, που η άρχουσα τάξη μέσα από τις αντιθέσεις της, επεξεργάζεται.

Ή, πιο συγκεκριμένα, το τραγούδι που εκφράζει τον τρόπο ζωής των στρωμάτων του

λαού, που ζουν την περίοδο μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας στο πέρασμα της από την αγροτική στη βιομηχανική δομή της οικονομίας. Μια τέτοια υπόθεση θα μας οδηγήσει στη δυνατότητα ερμηνείας - και στην Ελλάδα - ενός τυπικά πια επαναλαμβανόμενου φαινομένου των κοινωνιών καπιταλιστικού τύπου, που πρωτοφανερώθηκε στις αναπτυγμένες σήμερα βιομηχανικές χώρες και χαρακτηρίστηκε σαν η επιχείρηση προλεταριοποίησης, της αγροτιάς.

Έτσι στην Αγγλία πρώτα και στη Γαλλία και Γερμανία μετά, εκατομμύρια αγρότες, κατά τη διάρκεια του 18ου, 19ου και 20ου αιώνα αναγκαστήκανε, με τα πιο διάφορα μέσα, που αρχίζουν από τη στυγνή τρομοκρατία, τις ληστρικές φορολογίες και τις πιο επαχθείς οικονομικές επιβαρύνσεις, μέχρι τα πιο μοντέρνα ψυχολογικά τεχνάσματα, από μέρους της κυρίαρχης τάξης να ακολουθήσουν το δρόμο της εσωτερικής (για τα μεγάλα αστικά κέντρα) και της εξωτερικής (για τις Η.Π.Α. κύρια) μετανάστευσης. Εκεί θα γίνουν εύκολη λεία και θα μετατραπούν γρήγορα σε φτηνά ανειδίκευτα εργατικά χέρια, στα εργοστάσια των ταχύτατα αναπτυσσομένων μεγάλων αστικών κέντρων.

Μια τέτοια υπόθεση θα μας βοηθήσει στο να δούμε το ρεμπέτικο τραγούδι σαν τραγούδι αυτών των ποικίλης προέλευσης «απολιτικών» και «χαμένων» μέσα στα πολύβουα αστικά κέντρα.

Και για την Ελλάδα δεν υπάρχει νομίζω εξαίρεση. Τα ιστορικά δεδομένα των τελευταίων 100 χρόνων είναι συγκλονιστικά:

- Μισό περίπου εκατομμύριο, το 1/4 του τότε πληθυσμού της χώρας είχε εγκατασταθεί στις ΗΠΑ στην περίοδο του πρώτου μεταναστευτικού κύματος 1893-1909.

- Ενάμισι περίπου εκατομμύριο Έλληνες της Μικράς Ασίας, εγκαταλείπουν κνηγμένοι το χώρο μέσα στον οποίο έζησε ένας ολόκληρος λαός με εθνολογική, φυλετική και πολιτιστική συνέχεια τριών και πάνω χιλιετηρίδων.

- Οι εδαφικές επεκτάσεις συνέπεια των πολέμων του 1912-13 υπερδιπλασιάζουν τον υπό ελληνική διοίκηση πληθυσμό της χώρας.

- Το εσωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα ογκώνεται συνεχώς για να φτάσει τη δεκαετία 1940-50 το ένα εκατομμύριο.

Έτσι οι μετανάστες της Αμερικής, οι πρόσφυγες, οι παλαιές και νέες αγροτικές μάζες των νεοαπελευθερωμένων» εθνικών εστιών θα αποτελέσουν την κοινωνική υποδομή για να οργανωθεί και στη χώρα μας η επιχείρηση «προλεταριοποίησης της αγροτιάς». Έτσι «χαμένοι» στις λαϊκές συνοικίες των μεγάλων πόλεων της Αμερικής και κάτω από άθλιες συνθήκες ζωής μέσα στις παράγκες και τις αυλές της Αθήνας, του Πειραιά και των άλλων αστικών κέντρων, αναζητούν να βρουν τη κοινωνική της θέση, τις βαθύτερες αιτίες που προκάλεσαν τη ριζική αλλαγή στη σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας αρχίζοντας αργά μα σταθερά το μακρύ δρόμο της ταξικής πάλης και των κοινωνικών διεκδικήσεων.

Αντίθετα από μια τέτοια υπόθεση, ο φ. Κ. Β. υποστηρίζει σα θέση του, ότι το ρεμπέτικο τραγούδι ξεκινάει από το διαρκώς ευρυνόμενο στρώμα των περιθωριακών και περιθωριοποιουμένων ανθρώπων, στην ελληνική κοινωνία του μεσοπολέμου. Επειδή πάνω στη βασική αυτή θέση οικοδομεί την προβληματική των απόψεών του, θα σταθώ σε δυο βασικές ιστορικές και κοινωνιολογικές αντιφάσεις που περικλείνει η θέση του αυτή.

1. Είναι κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, το ξεκίνημα του ρεμπέτικου τραγουδιού;
 2. Είναι, από τα στρώματα των περιθωριακών, που ξεκινάει το ρεμπέτικο τραγούδι;
- 1 Αν έρθουμε πρώτα στο πρόβλημα του ξεκινήματος του ρ.τ., θα διαπιστώσουμε από την πληθώρα των στοιχείων και των πηγών που βρίσκονται στα χέρια μας (βλ. και περιοδικό «ΤΕΤΡΑΔΙΟ» φύλλο 5ο. Εισαγωγική μελέτη για την καταγωγή και τις

επιδράσεις του ρ.τ.), ότι είναι λανθασμένη η τοποθέτηση της εμφάνισης και του ξεκινήματος στην περίοδο του μεσοπολέμου. Είναι κάτι άλλο που εκείνη την περίοδο χαρακτηρίζει την κοινωνικό-οικονομική ζωή στη χώρα. Η δημιουργία της απαραίτητης κοινωνικής υποδομής στο χώρο των λαϊκών στρωμάτων, ώστε να μπορέσει το ρ.τ. να πραγματοποιήσει το ποσοτικό στην αρχή και το ποιοτικό του άλμα προς την καθολική μορφή λαϊκής τέχνης. Μια σωστή θεώρηση δεν πρέπει να αποκόβει, μέσα σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, φαινόμενα λαϊκού πολιτισμού τα οποία είναι συνδεδεμένα με τις λαϊκές παραδόσεις και ταυτόχρονα αποτελούν στοιχεία πολιτισμικής συνέχειας του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου. Πράγματι, θα πλησιάσουμε την αλήθεια για το ρ.τ. ως προς την προέλευση και τις επιδράσεις, αν προσπαθήσουμε να το ερμηνεύσουμε, λαμβάνοντας υπό όψη την εθνολογική, φυλετική και πολιτισμική ενότητα του ελλαδικού χώρου, και επί πλέον, ότι φαινόμενα λαϊκής μουσικής του τύπου του ρ.τ. παρατηρούμε σε περιόδους εναλλαγής των οικονομικών δομών της κοινωνίας, καθώς και σε περιόδους δημιουργίας οικονομικών κρίσεων.

2 Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε σωστά στο 2ο θέμα, θα χρειαστεί να δούμε στην αρχή τις πιθανές ερμηνείες της έννοιας του περιθωριακού ανθρώπου ή του περιθωριακού κοινωνικού στρώματος.

- Μια ερμηνεία είναι αυτή που καθορίζει σαν τέτοιο, το σύνολο εκείνο των ανθρώπων που αρνούνται την οποιαδήποτε, συνειδητή ή ασυνειδητή συμμετοχή στις παραγωγικές διαδικασίες και ως εκ τούτου, τοποθετούν τον εαυτό τους σ' αυτό που η αστική ορολογία ονομάζει «υπόκοσμο». Αυτό που θα καθοριστεί πιθανά με την έννοια του υποπρολεταριάτου, ή του λουμπεν-προλεταριάτου. Έχουμε εδώ δηλαδή σα στοιχείο διαχωρισμού, κυρίαρχη την οικονομική σχέση.

Η αποδοχή μιας τέτοιας ερμηνείας, οδηγεί με ακρίβεια στην αντεπιστημονική, υποκειμενική θέση που κατά καιρούς εκφράστηκε, ότι το ρ.τ. δημιούργημα του «υπόκοσμου», σαν να ήταν αυτό που χαρακτηρίζεται «υπόκοσμος» ένα ενιαίο σύνολο με κοινά χαρακτηριστικά:

Για να δούμε το άτομο αυτής της άποψης, αρκεί μια μικρή στατιστική ανάλυση του υπάρχοντος υλικού και μια αποσαφήνιση της έννοιας του «σημειακού ή στιγμιαίου περάσματος» από μια κοινωνική θέση.

Από μια 500αδα βιογραφικών σημειωμάτων της περιόδου 1880-1940, που αφορούν δημιουργούς και εκτελεστές του ρ.τ. μετρώνται στα δάχτυλα των δυο χεριών, αυτοί που είχαν κάποια σχέση, έμμεση ή άμεση με τον «υπόκοσμο». Υπάρχουν μέσα σ' αυτούς και μερικοί που στιγμιαία δημιουργήσανε κάποια σχέση ή πέρασαν για λίγο από το χώρο. Αυτό δεν είναι δυνατόν φυσικά να τους κατατάξει σε καμία περίπτωση εκεί. Οπωσδήποτε όμως, η συνέχεια των επιχειρημάτων του φ. Κ.Β. δεν συνηγορεί υπέρ αυτής της ερμηνείας. Διότι είναι προφανές και από την αναφορά των διάφορων κοινωνικών τύπων που κάνει, (μοναχικός άνθρωπος, κυνηγημένος απροσάρμοστος, φυλακισμένος, ομοφυλόφιλος, στρατιώτης, καλόγερος, άνεργος κ.λ.π.), ότι η ερμηνεία του, αφορά εις την άλλη διάσταση των περιθωριακών ανθρώπων. Δηλ. αυτούς που μπορεί ή όχι να είναι ενταγμένοι με οποιαδήποτε οικονομικής μορφής σχέση στις παραγωγικές διαδικασίες, αλλά έχουν κοινή ιδεολογία, κοινή κοσμοθεώρηση, η οποία καθορίζεται από την άρνηση και αμφισβήτηση κάθε μοντέλου τρόπου ζωής και έκφρασης, που προτείνεται από την κυρίαρχη ιδεολογία. Δεν θα δούμε σωστά την απάντηση, αν δεν διευκρινίσουμε πρώτα τις σχετικές με την ιδεολογία θέσεις.

Αν αποδεχθούμε σαν μέθοδο εργασίας, την επιστημονική ανάλυση της καπιταλιστικής κοινωνίας, τότε ιδεολογία δεν μπορεί παρά να είναι μια μορφή κοινωνικής συνείδησης και θα αποτελεί σε κάθε στιγμή την αντανάκλαση της

αντικειμενικής πραγματικότητας. Έτσι στις ταξικές κοινωνίες που ερευνούμε η ιδεολογία είναι ταξική. Εκφράζει και υπερασπίζεται τα εκάστοτε συμφέροντα των διάφορων τάξεων.

«...Το ζήτημα μπαίνει έτσι: ή ταξική ή σοσιαλιστική ιδεολογία.

Δεν υπάρχει μέση λύση, γιατί η ανθρωπότητα δεν έχει επεξεργαστεί ακόμα μια «τρίτη» ιδεολογία. Εξ αλλού, μέσα σε μια κοινωνία που σπαράσσεται από ταξικούς ανταγωνισμούς, δεν είναι δυνατόν ποτέ να υπάρξει ιδεολογία εξωταξική ή υπερταξική (Β.Ι. Λένιν, Διαλεχτά Έργα). Μιλώντας, λοιπόν, για κοσμοθεώρηση και ιδεολογία των περιθωριακών αυτών στρώματων, ο φ. Κ.Β. προσπαθεί να μας απομακρύνει από κάτι πολύ ουσιαστικό. Ότι δεν πρόκειται περί κοινής ιδεολογίας ή κοσμοθεώρησης, που έχουν τα στρώματα αυτά, που την ύπαρξη και ζωντανή τους παρουσία υπαινίσσεται στον ελληνικό χώρο του μεσοπολέμου, αλλά για μια κοινή θέση, τη θέση της άρνησης και αμφισβήτησης κάθε μοντέλου τρόπου ζωής και έκφρασης, έστω και θεωρητικά, μιας και ενταγμένοι με κάποια σχέση στο σύστημα έχουν ήδη αποδεχθεί στην πράξη το δικό τους τρόπο ζωής που βρίσκεται σε κοινούς δρόμους με αυτόν που προτείνει η κυρίαρχη ιδεολογία.

Κίνημα που εκφράσανε στρώματα τέτοιου τύπου, δεν είναι άγνωστα και από παλιά, αλλά και στις μέρες μας, και λειτούργησαν αντανακλώντας τέτοια περιθωριακά στρώματα, σε διάφορες κοινωνίες και σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές. Η εμφάνιση τους τοποθετείται θεωρητικά στις αρχές του 19ου αιώνα και εκφράζανε τη θεωρία του αναρχισμού ιδεολογία της μικροαστικής τάξης και του λουμπεν προλεταριάτου. Έτσι, είναι ο Γερμανός Γκασπαρ Σμίντ, ο Γάλλος Προυντον και ακόλουθα οι Ρώσοι Μπακουίν και Κροποτκίν, που θεμελίωσαν τη θεωρία της άρνησης σε κάθε μορφής οργανωμένο κράτος. Χωρίς να επεκταθούμε στην ιστορία και την εξέλιξη του κάθε τύπου αναρχισμού, θα μπορούσαμε να δούμε με ποιο τρόπο εκφράστηκε στις μέρες μας η θεωρία της αμφισβήτησης και αν τελικά στην Ελλάδα και μάλιστα την εποχή του μεσοπολέμου είχαμε φαινόμενα τέτοιου τύπου.

Κινήματα αμφισβήτησης της κυρίαρχης ιδεολογίας, χωρίς παράλληλη αντιπαράθεση μιας άλλης συγκεκριμένης ιδεολογίας, εμφανιστήκανε στις προηγμένες βιομηχανικά χώρες, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι των ημερών μας (Η.Π.Α., Μεγ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιαπωνία κ.λ.π.). Τέτοια κινήματα είναι αυτά του τύπου των χίπις, καθώς και ένα τμήμα των φοιτητικών κινημάτων των χωρών της Ευρώπης και της Αμερικής.

Το ουσιαστικό πρόβλημα που μπαίνει όμως, είναι αν τελικά ο κύριος σκοπός των κινημάτων αυτών πραγματοποιείται. Δηλαδή είναι δυνατόν παρ όλη την διαφορετική ταξική προέλευση και συμμετοχή ή μη στις παραγωγικές διαδικασίες να μετατεθεί το κέντρο έλεγχου έξω από το κοινωνικό-οικονομικό κατεστημένο για να καταστεί δυνατό ακόλουθα να υπάρξει μια «καθολική θεώρηση της κοινωνικής ζωής και του κόσμου γενικότερα; (Κ. Βεργ.).

Νομίζω ότι κάτι τέτοιο ουδέποτε συνέβη, ενώ αντίθετα τα κινήματα αυτού του τύπου έχουν καθορισμένο τρόπο λειτουργίας και κατάληξης. Έτσι τα κάθε μορφής κινήματα των χίπις, αφού αρνήθηκαν κάθε συμμετοχή σε οποιαδήποτε διαδικασία, σχετική με την κυρίαρχη ιδεολογία και αφού επανήλθαν, για να λειτουργήσουν, σε πρωτόγονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, αναγκάστηκαν να επανακάμψουν αποδεχόμενοι της κάποιας μορφής οικονομικές σχέσεις με την οργανωμένη κοινωνική ζωή ή να αναθεωρήσουν την θεωρία της αμφισβήτησης και να ενταχθούν σπανιότερα βέβαια στα οργανωμένα κινήματα της εργατικής τάξης.

Τα κινήματα των αναρχικών φοιτητών (Γαλλία, Γερμανία κ.λ.π.) χαρακτηρίζονται από την ανυπαρξία κοινής ιδεολογίας (πως θα ήταν άλλωστε δυνατό;), έχουν μικροαστική προέλευση, ουδέποτε μπόρεσαν να επηρεάσουν έστω και μικρά τμήμα

της εργατικής τάξης, καθορίζονται από τις βαθιές εσωτερικές τους αντιθέσεις, δεν βρίσκονται σε άμεση σχέση και ούτε έχουν γνώση του μηχανισμού των διαδικασιών του συστήματος και παραμένουν τελικά μετά την αποχώρηση από το χώρο και την ένταξη του μεγάλου τμήματος αυτών στην παραγωγή, μικρές ομάδες τρομοκρατικού τύπου, ή μικροαστικές λέσχες αντιμαρξιστικής φιλολογίας.

Η παραπάνω αναφορά θα βοηθήσει στο να κατανοήσουμε παρακάτω την κοινωνιολογική κατάσταση του ελληνικού χώρου στην περίοδο του μεσοπόλεμου. Διότι ο φ. Κ.Β. με τη θέση του περί συνεχούς περιθωριοποίησης όλο και μεγαλύτερων στρωμάτων του πληθυσμού αρνείται το ιστορικό γίνεσθαι στον ελληνικό χώρο. Διότι σε περιόδους οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που είναι το κυρίαρχο φαινόμενο στην Ελλάδα του μεσοπολέμου, παράλληλα με τα ιστορικά γεγονότα που άλλαξαν ριζικά την δημογραφική σύνθεση της χώρας, έχουμε σα κύρια αντανάκλαση, όχι τη περιθωριοποίηση του τύπου που αναφέραμε παραπάνω αλλά την προλεταριοποίηση όλο και μεγαλύτερων στρωμάτων του πληθυσμού, που αναγκάζονται, εντασσόμενα στο εξωτερικό και εσωτερικό μεταναστευτικό ρεύμα προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, να περάσουν μια σειρά φάσεων, έως ότου αποκτήσουν συνείδηση του κοινωνικού ρόλου της νέας τάξης η οποία δημιουργείται και στην οποία ανήκουν.

Εδώ θα μπορούσαμε να δούμε την έννοια του σημειακού ή στιγμιαίου περάσματος από μια κοινωνική θέση, που παραπάνω ανάφερα.

Υπάρχουν δηλαδή τμήματα των συνεχώς προλεταριοποιούμενων αυτών στρωμάτων, που στην περίοδο αναζήτησης του κοινωνικού ρόλου και της τάξης τους, είναι πιθανό να περάσουν από μια φάση υποπρολεταριοποίησης ή μια φάση λουμπενοποίησης και ακόλουθα να παραμείνουν μόνιμα εκεί, ή να ενταχθούν - όπως συμβαίνει κατά πλειοψηφία-στα οργανωμένα κινήματα της εργατικής τάξης.

Η συνεχής άνοδος του συνδικαλιστικού κινήματος της αναπτυσσόμενης εργατικής τάξης στα χρόνια του μεσοπολέμου συνηγορεί υπέρ αυτής της απόψεως. Εάν δε λάβουμε υπ' όψη ότι τα κέντρα ανάπτυξης και εξάπλωσης του ρ. τ. συμπίπτουν με μεγάλη ακρίβεια με τις περιοχές της χώρας όπου έχουμε ισχυροποίηση των ταξικών αγώνων και σύγχρονα την εμφάνιση των μεγαλύτερων ποσοστών επιρροής του κόμματος της εργατικής τάξης (Αθήνα, Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Βόλος, Λάρισα, Αγρίνιο, Ερμούπολη, Μυτιλήνη κ.λ.π.), παράλληλα δε στις περιοχές αυτές έχουμε τη μεγαλύτερη συμμετοχή προσφύγων στη σύνθεση του πληθυσμού, τότε φαίνεται να ναυαγεί οριστικά η άποψη του φ. Κ.Β. Μένει ακόμα ένα τελευταίο επιχείρημα που θα μπορούσε να μας αντιτάξει σ' όλα αυτά. Ότι ναι μεν οι παρατηρήσεις είναι σωστές, αλλά η ερμηνεία τους λανθασμένη, γιατί είναι η περιθωριοποίηση που οδηγεί τελικά τα πρωτοπόρα στρώματα της εργατικής τάξης στο Κ.Κ.Ε., το οποίο την εποχή εκείνη αποτελεί τον κύριο πόλο αμφισβήτησης. Η αποδοχή μιας τέτοιας άποψης θα οδηγούσε τελικά στην αντεπιστημονική θέση, ότι η εργατική τάξη και το κόμμα της δεν αντιπαραθέτουν στην κυρίαρχη ιδεολογία τη δική τους, την ιδεολογία του Μαρξισμού-Λενινισμού, αλλά τη θεωρία της άρνησης και της αμφισβήτησης!!!

Τα θέματα που προκύπτουν από την παραδοχή των αντεπιστημονικών αυτών θέσεων του φ. Κ.Β. είναι πολλά και η ανασκευή τους οπωσδήποτε αποτελεί θέμα μιας ευρύτερης εργασίας. Προσπάθησα σήμερα να δώσω μια απάντηση στη θεμελιακή του θέση.